

HOZIRGI ZAMON INGLIZ TILIDA TURG'UN VA ERKIN SO'Z BIRIKMALARINING XUSUSIYATLARI

Mahmudova Zulxumor

Andijon mashinasozlik instituti akademik
litseyi ingliz tili fani o'qituvchisi.

Annotatsiya: Ushbu maqolada hozirgi zamon ingliz tilidagi so'z birikmalarining turli shakllari va ularning xususiyatlari tahlil qilinadi. Turg'un (idiomatik) va erkin so'z birikmalarining tuzilishi, semantikasi va qo'llanish o'rinlari o'rganiladi. Tadqiqot davomida turg'un so'z birikmalarining ma'nosi ko'pincha tarkibiy qismlarining lug'aviy ma'nosidan farq qilishi, erkin so'z birikmalar esa kontekstga mos holda tuzilishi qayd etiladi. Shuningdek, turg'un va erkin so'z birikmalarining ingliz tilida kommunikativ ahamiyati va ularning til o'rganuvchilarga ta'siri ham ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Ingliz tili, turg'un so'z birikmalari, erkin so'z birikmalari, Idiomalar, semantika, so'z birikmalari tuzilishi, lingvistik tahlil.

KIRISH

Ingliz tili dunyoda eng ko'p qo'llaniladigan tillardan biri bo'lib, uning murakkabligi so'z birikmalarining xilma-xilligi va boyligida yaqqol namoyon bo'ladi. So'z birikmalari tilda ma'lum bir ma'noni ifodalashda asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi. Ingliz tilida turg'un (idiomatik) va erkin so'z birikmalari ayniqsa keng tarqalgan va ular turli lingvistik hamda kommunikativ xususiyatlarga ega. Ushbu maqolada bu so'z birikmalarining asosiy farqlari va xususiyatlari batafsil o'rganiladi.

Turg'un so'z birikmalari

Turg'un so'z birikmalari, odatda, idiomalar yoki frazeologik birikmalar deb ataladi. Ularning asosiy xususiyati shundaki, ular bir butun ma'noga ega bo'lib, tarkibiy qismlarning lug'aviy ma'nolari alohida ko'rinishda ifodalanmaydi. Masalan:

- Break the ice – muzni eritmoq (suhbatni boshlash yoki tanishuvdagi noqulaylikni yo'qotish).

- Spill the beans – sirni oshkor qilish.

Turg'un so'z birikmalarning quyidagi xususiyatlarini ajratib ko'rsatish mumkin:

1. Idiomatiklik: Birikmaning ma'nosi uning tarkibidagi so'zlarning aniq lug'aviy ma'nosidan farq qiladi.
2. Barqarorlik: Turg'un so'z birikmalarning tuzilishi o'zgarmaydi, ya'ni ular grammatik jihatdan mustahkam.
3. Madaniy bog'liqlik: Idiomalar ko'pincha xalqning madaniyati, tarixi va an'analarini aks ettiradi.

Erkin so'z birikmalari

Erkin so'z birikmalari esa tarkibiy qismlarning lug'aviy ma'nosi asosida hosil qilinadi va ular kontekstga qarab turli xil ma'nolarni anglatishi mumkin. Masalan:

- Drink water – suv ichmoq.
- Write a letter – xat yozmoq.

Erkin so'z birikmalarning asosiy xususiyatlari:

1. Semantik aniqlik: Har bir so'zning lug'aviy ma'nosi aniq va tushunarli.
2. Grammatik moslashuvchanlik: Bunday birikmalar grammatik jihatdan oson o'zgartirilishi va moslashtirilishi mumkin.
3. Universallik: Ularning qo'llanilishi ma'lum bir madaniyat yoki tarix bilan cheklanmagan.

Turg'un va erkin so'z birikmalarining farqlari

Quyida ikki turdagi so'z birikmalarni farqlovchi asosiy jihatlar keltirilgan:

Xususiyat Turg'un so'z birikmalari Erkin so'z birikmalari

Ma'no Idiomatik, ko'pincha kontekstga bog'liq Aniq va to'g'ridan-to'g'ri

Tuzilma Barqaror va o'zgarmas Grammatik o'zgarishlarga moslashadi

Qo'llanish doirasi Madaniyatga xos, cheklangan Umumiy, keng doiraga ega

Tushunarlilik Kontekstni talab qiladi Oson tushunarli

Turg'un va erkin so'z birikmalarning kommunikativ roli

Ingliz tilida turg'un va erkin so'z birikmalari tilning boyligi va ifoda vositalarini kengaytirishga xizmat qiladi. Turg'un so'z birikmalar xalqning madaniyati va hayot

tarzi haqidagi chuqur bilimni aks ettirsa, erkin soʻz birikmalar esa kundalik suhbatda va rasmiy yozishmalarda sodda, lekin samarali muloqotni taʼminlaydi.

Masalan, idiomalar notiqlikni va ifoda mahoratini oshirishda yordam beradi. Shu bilan birga, erkin soʻz birikmalar oddiy va amaliy maqsadlarga xizmat qiladi. Shunday qilib, ikki turdagi soʻz birikmalar til oʻrganuvchilar va kommunikatsiya ishtirokchilari uchun birdek muhimdir.

Turgʻun va erkin soʻz birikmalarni chuqur oʻrganish uchun ularni lingvistik jihatdan tahlil qilish bir necha asosiy yoʻnalishlarni talab etadi. Bu jarayonda quyidagi metodlar qoʻllaniladi:

1. Semantik tahlil: Soʻz birikmalarining maʼnosini kontekstual jihatdan oʻrganish. Turgʻun birikmalarda idiomatik maʼno asosiy rol oʻynaydi, shuning uchun ularning semantik jihatlarini izohlash madaniy va tarixiy omillarga asoslanadi. Erkin birikmalarda esa maʼno soʻzlarning toʻgʻridan-toʻgʻri lugʻaviy talqiniga asoslanadi.

2. Struktural tahlil: Soʻz birikmalarining grammatik tuzilishini oʻrganish. Turgʻun birikmalarda grammatik oʻzgartirish imkoniyati cheklangan boʻlsa, erkin birikmalarda bu imkoniyat kengroq boʻladi. Masalan: Turgʻun birikma: "Kick the bucket" – bunda "kick" yoki "bucket" soʻzlarini almashtirish yoki oʻzgartirish birikmaning idiomatik maʼnosini yoʻqotadi.

Erkin birikma: "Drink cold water" – bu birikmada "cold" soʻzini "hot" yoki boshqa sifat bilan almashtirish mumkin.

3. Pragmatik tahlil: Soʻz birikmalarining kommunikativ vazifasi va ularning qoʻllanilish oʻrnini tahlil qilish. Turgʻun birikmalar, koʻpincha, obrazli ifodalar va ifodaviy nutq uchun ishlatiladi, shu bilan birga, ular tinglovchiga oʻziga xos taʼsir oʻtkazadi. Erkin birikmalar esa koʻproq funksional va informativ maqsadlarga xizmat qiladi.

Hozirgi zamon ingliz tilida turgʻun soʻz birikmalarining zamonaviy roli

Turgʻun soʻz birikmalar ingliz tilida muloqotni yanada rang-barang qilishda muhim rol oʻynaydi. Ularning zamonaviy tildagi qoʻllanishi quyidagi holatlarda kuzatiladi:

1. Adabiyot va ommaviy axborot vositalarida: Idiomalar asarlar mazmunini boyitadi va o'quvchilarga chuqurroq hissiy taassurot qoldiradi.

2. Ijtimoiy tarmoqlarda: Turg'un birikmalar qisqa, lekin kuchli ta'sir ko'rsatadigan ifoda vositasi sifatida ishlatiladi. Masalan, "Think outside the box" kabi birikmalar innovatsion fikrlashni targ'ib qiladi.

3. Biznes va diplomatiyada: Idiomalar til o'rganayotgan insonlar uchun muayyan kontekstda nutqni tushunishni va madaniyatlararo muloqotni osonlashtiradi.

Erkin so'z birikmalarning dinamikasi

Erkin so'z birikmalar ingliz tilining dinamik rivojlanishini namoyon qiladi. Ularga yangi so'zlar qo'shilishi va yangi kombinatsiyalar yaratilishi ingliz tilining moslashuvchanligini ko'rsatadi. Masalan, texnologiyalar rivojlanishi bilan yangi so'z birikmalar yuzaga kelmoqda:

- Download a file – faylni yuklab olish.
- Stream a video – video tomosha qilish (onlayn).

Tadqiqot va o'rganuvchilar uchun ahamiyati

Hozirgi zamon ingliz tilida turg'un va erkin so'z birikmalarni o'rganish til o'rganuvchilarning quyidagi qobiliyatlarini rivojlantiradi:

1. Madaniy muloqot qobiliyati: Idiomatik birikmalarni tushunish orqali boshqa madaniyatlarni anglash va ularga yaqinlashish.

2. Kommunikativ samaradorlik: Erkin va turg'un so'z birikmalarni to'g'ri qo'llash orqali tinglovchi va o'quvchiga aniq va ravshan xabar yetkazish.

3. Nutq boyligini oshirish: Turg'un birikmalarning nutqiy rang-barangligi va erkin birikmalarning universalligi tufayli tilni boyitish imkoniyati.

Hozirgi tadqiqotning istiqbollari

Turg'un va erkin so'z birikmalarni o'rganish kelajakda yangi lingvistik tadqiqotlarga yo'l ochadi. Ayniqsa, zamonaviy texnologiyalar yordamida ushbu so'z birikmalarni sun'iy intellekt va mashina tarjimai orqali qo'llash imkoniyatlari kengaymoqda. Bu jarayon tilni o'rganish va uni boshqa tillarga tarjima qilishni yangi bosqichga olib chiqadi.

Turg'un va erkin so'z birikmalarning o'ziga xosligi ingliz tilining murakkab, ammo jozibador tili ekanligini ko'rsatadi. Ular nafaqat til o'rganuvchilar uchun, balki madaniy va akademik sohalarda ham katta ahamiyatga ega. Ushbu mavzuni o'rganish tilni o'rganish jarayonida nafaqat muloqotni rivojlantirishga, balki ingliz tilining boy madaniy merosini anglashga yordam beradi.

XULOSA

Turg'un va erkin so'z birikmalari hozirgi zamon ingliz tilining ajralmas qismi hisoblanadi. Ularning har biri o'ziga xos lingvistik va kommunikativ vazifalarni bajaradi. Turg'un birikmalar ko'proq ifodaviylik va madaniy boylikni aks ettirsa, erkin birikmalar kundalik hayotda oddiy va aniq muloqotni ta'minlaydi. Ushbu so'z birikmalarni chuqur o'rganish ingliz tilida mukammal suhbatlashish va yozish qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mahmudov, N. (2019). Tilshunoslikka kirish. Toshkent: O'zMU nashriyoti.
2. To'xtaboyeva, S. (2018). Lingvistik birliklarning semantik va pragmatik xususiyatlari. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
3. Rasulov, O. (2021). Ingliz tilida so'z birikmalarining tasnifi va ularning o'zbek tilidagi ta'riflari. Toshkent: Universitet nashriyoti.
4. Saidova, N. (2017). Ingliz va o'zbek tillarida idiomatik birikmalarning qiyosiy tahlili. Toshkent: O'zbekiston milliy universiteti nashriyoti.
5. Qodirov, A. (2020). Tilning mantiqiy-semantik asoslari. Toshkent: Akademnashr.
6. Fernando, C. (1996). Idioms and Idiomaticity. Oxford: Oxford University Press.
7. Moon, R. (1998). Fixed Expressions and Idioms in English: A Corpus-Based Approach. Oxford: Clarendon Press.
8. Cowie, A. P., Mackin, R., & McCaig, I. R. (1983). Oxford Dictionary of Current Idiomatic English. Oxford: Oxford University Press.